

Piaskowski, Jerzy

"Made of Iron", Houston 1966 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/1, 186-187

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nym, dołączając indeks rzeczowy (np. systematyczny) i ewentualnie indeks państw, z których czasopisma otrzymano.

Przełóżając wydawnictwo *Czasopisma zagraniczne w bibliotekach Polskiej Akademii Nauk*, starałem się wyłowić (z trudem) pozycje z zakresu historii nauki i techniki. Czasopism takich, zarejestrowanych w bibliotekach PAN i towarzystw naukowych, jest ponad 20. Największą ich liczbę mają: biblioteka Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN w Warszawie, Biblioteka PAN w Warszawie i Biblioteka PAN w Krakowie. Wydawnictwo jednak nie rejestruje wszystkich posiadanych przez nie czasopism z zakresu historii nauki i techniki, brak m.in.: „History of Science. An Annual Review of Literature Research and Teaching”, Cambridge; „Mededeelingen van het Genootschap voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Wiskunde en Natuurwetenschappen”, Groningen; „Historia Agriculturae”, Groningen; itd.

Istnieją na świecie katalogi czasopism naukowych, przypominające lakonicznością opisu omawiany tu katalog i nie pretendujące do wyczerpania listy tytułów; choć co prawda nigdy nie stosują układu geograficznego ani nie opuszczają danych o zasobach czasopisma. Są to jednak katalogi handlowe firm o zasięgu światowym, pośredniczących w prenumeratach i zakupach, przeznaczone dla księgarzy. Te jednak dodają przynajmniej ceny. Recenzowany katalog, firmowany przez Akademię Nauk, nie jest dla księgarzy. Dla naukowców też nie. Więc dla kogo?

Jerzy Rózewicz

Made of Iron. University of St. Thomas, Art Department, Houston (Texas) 1966, ss. 288, liczne ilustr.

Wydanie katalogu wystawy wyrobów z żelaza, zorganizowanej z okazji Festiwalu Sztuk w Houston (Stany Zjednoczone) w ostatnich miesiącach 1966 r., zasługuje na uwagę historyków techniki.

Na wstępie katalogu wymieniono dyrektorów i kustoszów muzeów, z których pochodziły zebrane na wystawie zabytki żelazne, oraz specjalistów, którzy wystawę przygotowali.

Następnie S. V. Gramsay (Metropolitan Museum of Arts, Nowy Jork) przedstawił zarys historii wykorzystania żelaza przez człowieka, począwszy od zabytków z żelaza meteorytowego z Gerzeh w Egipcie (ok. 4000 r. p.n.e.), a prof. C. S. Smith (Instytut Technologiczny, Massachusetts) omówił strukturę żelaza, oraz — w skrócie — historię techniki jego wytapiania, poświęcając także nieco miejsca wyrobom żelaznym jako dziełom sztuki (m.in. głównie damasceńskie, miecze japońskie, krisy malajskie). W bibliografii prof. Smith wymienił 13 najwybitniejszych dzieł z zakresu metalurgii żelaza (z lat 1627—1890) oraz 18 współczesnych opracowań historycznych.

Po tym krótkim wprowadzeniu zestawiono 515 przedmiotów żelaznych, włączając także najdawniejsze zabytki sztuki, wykonane z hematytu i magnetytu, jak instrumenty kosmetyczne z Egiptu (lata 2133—1992 p.n.e.) lub sumeryjska statuetka śpiącej gęsi (ok. 2000 r. p.n.e.). Najdawniejsze przedmioty wykute z żelaza, (miecze i bransolety z Luristanu) zgromadzone na wystawie, pochodzą z ok. 1000 r. p.n.e.

Druga część zestawienia zawiera opis przedmiotów z okresu rzymskiego, z okresu wędrowek ludów i wczesnego średniowiecza, a trzecia — rzeźby żelazne z późniejszych wieków z Europy i Azji; następne części obejmują sztukę ludową Europy (od XV w.) oraz różnego rodzaju żelazne przedmioty użytkowe (począwszy od XIII w.), jak zawiasy, gwoździe z ozdobnymi główkami, kraty (kute), kołatki, klucze i zamki do drzwi, różnego rodzaju narzędzia i instrumenty. Podobne przedmioty pochodzące z Afryki i Ameryki zostały zestawione oddzielnie.

Dalej katalog zawiera wykaz eksponowanych skrzyń okutych żelazem, pochodzących z Europy (od XIV w.), różnego rodzaju ciekawe eksponaty łączące się z żelazem (np. fragment meteorytu, próbki rud, żelazny instrument z Konga itp.) oraz przedmioty kultowe wykonane z żelaza. Obszerny dział stanowią żelazne części uzbrojenia, pochodzące zarówno z Europy, jak i Azji (m.in. miecze japońskie i krisy malajskie) oraz Afryki, a także niektóre przedmioty żelazne, pochodzące z okresu obu wojen światowych (np. żelazne monety z Polski i Albanii).

Ponadto wystawa obejmowała akcesoria myśliwskie oraz dawne druki dotyczące przeróbki żelaza, poczynając od *De re metallica Agricoli* (1556 r.), oraz dzieła sztuki, dawne i współczesne, związane w jakiś sposób z żelazem.

Katalog kończy się bibliografią źródeł cytowanych w tekście oraz kilkoma ogólnymi fotografiami wystawy.

W opisie eksponatów zamieszczono — obok nazwy przedmiotu — jego pochodzenie i datowanie, materiał, wymiary, nazwę muzeum, w którego okaz został wypożyczony, oraz — dla współczesnych nam dzieł sztuki — nazwisko wykonawcy. Dla niektórych zabytków dołączono krótkie opracowanie oraz bibliografię.

Poważną zaletą tego starannie opracowanego katalogu jest forma zewnętrzna: świetne ilustracje i papier wysokiej jakości.

Katalog wystawy w Houston powinien zwrócić uwagę wszystkich zainteresowanych historią techniki i muzealnictwem technicznym. Nie tylko stanowi on bowiem wzór sposobu opracowania, lecz także zwraca uwagę na nowe możliwości muzeum technicznego, polegające na wyeksponowaniu piękna formy przedmiotów — nawet użytkowych — z metalu. Jest to równocześnie nowy sposób oddziaływania na rozwój kultury technicznej, co ma szczególnie duże — choć dotąd niedocenione — znaczenie dla naszego przemysłu.

Jerzy Piaskowski

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

R. J. Forbes, *Bergbau, Steinbruchtätigkeit und Hüttenwesen*. W pracy zbiorowej: *Archaeologia Homerica*. T. 2. Göttingen 1967, ss. K1—K43.

W serii trzech tomów poświęconych dziełu Homera, przygotowanych przez Niemiecki Instytut Archeologiczny, znalazł się rozdział poświęcony dawnej technice, a ściślej górnictwu i hutnictwu oraz obróbce kamienia. Rozdział ten opracował prof. R. J. Forbes, autor wielu obszernych prac z zakresu techniki starożytności¹.

Na wstępie rozdziału omówiono początki obróbki metali rodzimych w późnej fazie neolitu oraz początki obróbki kamienia dla celów budowlanych, a następnie prof. Forbes przedstawił występowanie rud metali, obsydianu, siarki, szmerglu, węgla brunatnego oraz kamieni szlachetnych na obszarze Morza Egejskiego i w Azji Mniejszej. Wstępną część kończą ogólne wiadomości o technice wytopu metali.

Następnie omówiono wszystkie zawarte w poemacie Homera wzmianki dotyczące metali i ich stopów: złota i elektronu, srebra i ołowiu, miedzi i brązu, cyny i żelaza. Brąz jako surowiec do wyrobu broni wspomniany jest tam aż 350 razy, złoto — 32, żelazo — 21 i cyna — 3 razy. Ponadto też drogi rozpowszechniania metali w rejonie Morza Śródziemnego, a w końcu omówiono metody przeróbki metali.

Prof. Forbes opiera się głównie na źródłach pisanych, niekiedy jednak powołuje

¹ Por. recenzje i notatki o pracach prof. Forbesa w nrach 1/1958 (s. 175), 2/1958 (s. 314), 3—4/1960 (s. 438) i 1/1964 (s. 88) „Kwartalnika”.